

RĪGAS STRADIŅA
UNIVERSITĀTE

III

V. SĪĻA
UN V. SĪLES
REDAKCIJĀ

FILOSOFISKĀ
ANTROPOLOĢIJA

FILOSOFISKĀ
ANTROPOLOĢIJA

III

30

GADI
HUMANITĀRO
ZINĀTŅU
KATEDRAI

RSU

VELTĪJUMS
RSU HUMANITĀRO ZINĀTŅU
KATEDRAS 30. GADSKĀRTAI

III

RAKSTU KRĀJUMS
V. SĪĻA UN V. SĪLES
REDAKCIJĀ

RĪGA • RSU • 2024

FILOSOFISKĀ
ANTROPOLOĢIJA

UDK 141.319.8 (082)
F 56

Filosofiskā antropoloģija III: Rakstu krājums [kolektīvā monogrāfija, veltīta RSU Humanitāro zinātņu katedras 30. gadskārtai]. 3. sēj. / Autoru kolektīvs: D. Bite, L. Bitiniece, E. Graudiņa, M. Grīnfelde, P. Plakans, M. Rubene, M. Satika, V. Sīle, V. Sīlis, U. Vēgners, V. Vēvere; Sast. V. Sīle un S. Gurbo; Zin. red. V. Sīlis un V. Sīle. Rīga: RSU, 2024. 315 lpp.
https://doi.org/10.25143/RSU_filos-antrop-III_2024_ISBN-9789934618390

Sastādītāji (Rīgas Stradiņa universitāte):

Dr. phil. Vija Sīle

Dr. sc. pol. Simona Gurbo

Zinātniskie redaktori (Rīgas Stradiņa universitāte):

Dr. sc. soc., Mg. phil. Vents Sīlis

Dr. phil. Vija Sīle

Recenzenti (Latvijas Universitāte):

Dr. phil. profesors Valdis Tēraudkalns

Dr. phil. docente Anne Sauka

Kolektīvā monogrāfija izdota saskaņā ar Rīgas Stradiņa universitātes Zinātnes padomes 31.05.2023. lēmumu Nr. 6-ZP-1/5/2023.

RSU IPN vadītājs: Tenis Nigulis

RSU IPN galvenā redaktore: Aija Lapsa

Literārā redaktore: Inga Lievīte

Maketētāja: Ilze Stikāne

Vāka dizaina autors: Mikus Čavarts

Citējot atsauce uz izdevumu obligāta.

RSU IPD-3410

© Rīgas Stradiņa universitāte, 2024

Dzirčiema iela 16, Rīga, LV 1007

ISBN 978-9934-618-36-9 (drukāts izdevums)

ISBN 978-9934-618-39-0 (elektronisks izdevums, tiešsaistē)

Ceļavārdi

Filosofiskās antropoloģijas tēmām veltītā trīssējumu krājuma trešajā daļā lasītājs atrod turpinājumu cilvēka esības un ar to saistīto pārdzīvojumu vētīšanai. Ja pirmajos divos krājumos ir skartas idejas, kas piešķir vai skaidro cilvēka eksistenci, vēršot skatu pašam uz sevi un lielajām idejām, kurās ieaugam no mazotnes, tad šis krājums būtu caurvijams ar vārdiem “mijiedarbība mūsdienu sabiedrībā”. Cilvēka mijiedarbība visā tās bagātībā un nokrāsās – mijiedarbība ar valsti un kopienu, indivīda mijiedarbība pašam ar sevi un sevis atspulgu citu acīs, dabiskā stāvokļa meklēšana un arhetipu pārskatīšana vai ieraudzīšana no jauna.

Krājums ir zinātnisks, kas nozīmē – tajā tiek ne tikai ieraudzīts mūsdienu cilvēks sasaistē ar viņu veidojošajiem un veidotajiem fenomeniem, bet arī izsvērts – kā cilvēku ieraudzīt šodienas kontekstā. Līdzīgi kā mūsdienīgs cilvēks ir *reizē tas pats* un *reizē cits*, arī šodienas zinātne atrod sevi no jauna datu pārbagātības, tehnoloģisko izrāvienu un maldu informācijas pasaulē. Sekojot laikmeta zinātnes paradigmai par starpdisciplināritātes pievienoto vērtību, ekosistēmiskas uztveres pieejām un koprades spēku, šis krājums (atsevišķi vai komplektā ar iepriekšējiem) būtu rekomendējams jebkuras jomas zinātniekam, ikkatram, kas respektē zinātnisko domu un dzīves skatu, lai kādā nozarē darbotos. Jauni laiki, jauni instrumenti – arī mūsu skatā pašiem uz sevi.

Šī krājuma idejas ir lokāli sakņotas gan laikā, gan telpā. Krājuma iznākšanas brīdī Rīgas Stradiņa universitātes humanitārās un sociālās zinātnes arī ir jauna ceļa sākumā. Ir nodibināta Sociālo zinātņu fakultāte, kuras misija ir uzdot un risināt mūsdienu sabiedrības lielos jautājumus. Šis krājums un tajā atrodamo autoru domu gaita apliecina šo misiju un droši kalpo kā *alma mater* vizītkarte. Lielie jautājumi mūs tuvina atbildēm, kas vedina uz domas skaidrību kā, iespējams, vienīgajām zālēm pret haosu un nenoteiktību.

Visbeidzot, nejaušam lasītājam varētu rasties jautājums, vai šim krājumam pievērsties, ja nav lasīti iepriekšējie “Filosofiskās antropoloģijas” krājumi? To noteikti var darīt. Kaut arī domas visos krājumos ir savstarpēji papildinošas, tomēr, pievērstoties atsevišķam krājumam (pat atsevišķiem rakstiem tajā), lasītājs vienmēr atradīs sevi, jo katrā apcerē ir tikai viens galvenais varonis – pats lasītājs. Ar savām ciešanām, pārdomām, cerībām, abstrakcijām, emocijām, izmisumu – eksistences vienlaicīgo iespējamību un neiespējamību. Šajā krājumā mēs ieraugām mūsdienu cilvēku sevi, un varbūt mazliet rodam iespēju pietuvoties sev – mūsdienu cilvēkā.

For readers

In the third part of the three-volume collection on philosophical anthropology, the reader finds a continuation of the exploration of human existence and its experiences. If the first two collections dealt with the ideas that give or explain human existence, turning the gaze on the self and the big ideas that we grow into from an early age, this collection should be punctuated by the words “interaction in contemporary society”. Human interaction in all its richness and all its shades – interaction with the state and the community, interaction of the individual with himself and the reflection of himself in the eyes of others, searching for the natural state and revisiting or seeing archetypes anew.

This collection of scientific articles not only shows the modern human in relation to the phenomena that shape and are shaped by him, but also considers *how to* see human in the context of today. Just as modern human is *at once the same and different*, today’s science finds itself in a world of data overflow, technological breakthroughs and misinformation. Following the paradigm of contemporary science on the added value of interdisciplinarity, ecosystemic approaches and the power of co-creation, this collection (alone or in combination with the previous ones) should be recommended to any scientist, to anyone who respects scientific thought and outlook on life, whatever the field. New times, new tools – also in our view of ourselves.

The ideas in this collection are rooted in both time and space. At the time of publication, the humanities and social sciences at Rīga Stradiņš University are also at the beginning of a new path. The Faculty of Social Sciences has been established, whose mission is to ask and address the big questions of contemporary society. This collection and the thought process of the authors in it are a testament to this mission and serve as a reliable calling card for *the alma mater*. The big questions bring us closer to the answers, leading to clarity of thought as perhaps the only cure for chaos and uncertainty.

Finally, the casual reader might wonder whether to turn to this collection if they have not read the previous volumes of Philosophical Anthropology. One can certainly do so. Although the ideas in all the collections are complementary, if one focuses on an individual collection (even individual articles within it), the reader will always find himself, because in each essay there is only one protagonist: the reader himself. With his suffering, reflections, hopes, abstractions, emotions, despair – the simultaneous possibility and impossibility of existence. In this collection, we see the modern human in ourselves, and perhaps we find a little chance to get closer to ourselves – in the modern human.

Mārtiņš Daugulis, *PhD*, Assistant Professor
Vice-Dean, Faculty of Social Sciences, RSU

Par autoriem

Vents Silis

(ORCID 0000-0002-5482-3147)

Dr. sc. soc., Mg. phil., Rīgas Stradiņa universitātes Humanitāro zinātņu katedras asociētais profesors, Centrālās medicīnas ētikas komitejas priekšsēdētājs, Pārtikas drošības, dzīvnieku veselības un vides zinātniskā institūta “BIOR” Pētījumu ētikas komitejas priekšsēdētājs. Docē studiju kursus pētniecības ētikā. Rakstu krājumu “Filosofiskā antropoloģija I” (2015) un “Filosofiskā antropoloģija II” (2018) zinātniskais redaktors un autors. Veicina vīru psiholoģiskā atbalsta grupu kustības veidošanos Latvijā. Pētnieciskās intereses: vīrišķības jēdziens un tā izpausmes Latvijā 21. gadsimtā, Karla Gustava Junga analītiskā psiholoģija.

E-pasts: vents.silis@rsu.lv

Vija Sile

(ORCID 0000-0002-5246-3790)

Dr. phil., Rīgas Stradiņa universitātes Humanitāro zinātņu katedras profesore. Veidojusi un istenojusi vairāk nekā 20 dažādus kursus bakalaura, maģistra un doktorantūras studiju programmās. Daudzu zinātnisko rakstu, grāmatas “Medicīnas ētikas pamatprincipi” autore, grāmatu “Biomedicīnas ētika: teorija un prakse”, “Medicīnas socioloģija” sastādītāja un autore, rakstu krājuma “Filosofiskā antropoloģija I” (2015) un “Filosofiskā antropoloģija II” (2018) autore. Pētnieciskās intereses: filosofiskā antropoloģija, humanitārās zinātnes medicīnā.

E-pasts: vija.sile@rsu.lv

Dina Bite

(ORCID 0000-0003-1589-3676)

Dr. sc. soc., Rīgas Stradiņa universitātes Humanitāro zinātņu katedras vadītāja, asociētā profesore, studiju kursa “Medicīnas socioloģija” vadītāja. Pētniece starptautiska un nacionāla līmeņa projektos, Latvijas Zinātnes padomes eksperte lietišķajā socioloģijā. Pētnieciskās intereses: sabiedrības ilgtspējas nosacījumi un kultūrvidē, sociālā izolācija un integrācija, iedzīvotāju veselība enerģētiskās nabadzības kontekstā.

E-pasts: dina.bite@rsu.lv

Laura Bitiniece (ORCID [0000-0003-1841-3148](https://orcid.org/0000-0003-1841-3148))

Mg. phil., doktora zinātniskā grāda pretendente filosofijā, Rīgas Stradiņa universitātes Humanitāro zinātņu katedras lektore. Izstrādā disertāciju par Platona darbu “Politeia”, interesējoties par cilvēka rīcības motivāciju un pamatojumu rīkoties morāli. Saista antīkās filosofijas piedāvātais skatījums uz labu cilvēka dzīvi un to, kas nepieciešams laimei.

E-pasts: laura.bitiniece@rsu.lv

Elīna Graudiņa (ORCID [0000-0002-8878-9071](https://orcid.org/0000-0002-8878-9071))

Mg. sc. pol., doktora zinātniskā grāda pretendente politikas zinātnē, Rīgas Stradiņa universitātes Humanitāro zinātņu katedras lektore. Pētniece nacionālā līmeņa projektā “Vērtības darbībā: atbildīgas, drošas un izglītotas pilsoniskās sabiedrības attīstība ar pētniecību un rīcības modeļu izstrādes palīdzību”. Pētnieciskās intereses: pilsoniskā sabiedrība, jauniešu politiskā līdzdalība, Eiropas vērtību integrācija, demokrātija, filosofiskā antropoloģija.

E-pasts: elina.graudina@rsu.lv

Māra Grīnfelde (ORCID [0000-0002-3172-5560](https://orcid.org/0000-0002-3172-5560))

Dr. phil., Humanitāro zinātņu katedras docente, Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūta vadošā pētniece. Piedalījusies daudzās starptautiskās zinātniskās konferencēs, vairāku publikāciju autore. Pētnieciskās intereses ietver ķermeņa fenomenoloģiju, medicīnas fenomenoloģiju un filosofijas izmantošanas iespējas sabiedrības veselības jomā.

E-pasts: mara.grinfelde@rsu.lv

Pēteris Plakans (ORCID [0000-0001-9972-7215](https://orcid.org/0000-0001-9972-7215))

Mg. iur., *Mg. sc. pol.*, Rīgas Stradiņa universitātes doktorants socioloģijā. Strādā par vēstures un sociālo zinātņu skolotāju Rīgas 64. vidusskolā un Rīgas Igaņu pamatskolā. Piedalās jauniešu priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas risku mazināšanas pētnieciskajos projektos. Pētnieciskās intereses: reliģijas un politikas attiecības, valsts un baznīcas tiesības, populisms.

E-pasts: peteris.plakans@rsu.edu.lv

Māra Rubene (ORCID [0000-0001-8020-6903](https://orcid.org/0000-0001-8020-6903))

Dr. habil. phil., Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūta vadošā pētniece. Nozīmīgākās grāmatas: “Da Capo. Filozofiski estētiskas studijas un portretu skices” (2020), “Aisthēsis. Mimēsis. Theōria” (2010), “Darbarties filozofija: iš Esaties į estati. Iš latviu kalbos verte Renata Zajančkauskaitė” (2001), “No tagadnes uz tagadni. Mūsdienu filozofija ētiskā taisnīguma meklējumos” (1995). Pētnieciskās intereses: mūsdienu franču, vācu filozofija, fenomenoloģija, estētika, ekoestētika, literatūrfilozofija.

E-pasts: mara.rubene@lu.lv

Mairita Satika (ORCID [0000-0002-9394-0178](https://orcid.org/0000-0002-9394-0178))

Mg. sc. soc., Rīgas Stradiņa universitātes Humanitāro zinātņu katedras lektore, vairāku zinātniski pētniecisko projektu dalībiece. Docē bioētikas un profesionālās ētikas kursus. Pētnieciskās intereses: medicīnas ētika un bioētika, profesionālā ētika, filozofiskās antropoloģijas problemātika, apzinātība.

E-pasts: mairita.satika@rsu.lv

Uldis Vēgners (ORCID [0000-0001-5478-5227](https://orcid.org/0000-0001-5478-5227))

Dr. phil., Rīgas Stradiņa universitātes Humanitāro zinātņu katedras docents un Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūta vadošais pētnieks. Pētnieciskās intereses ir saistītas ar fenomenoloģisko filozofiju: laika un ķermeņa pieredze, medicīnas fenomenoloģija un fenomenoloģijas izmantošanas iespējas sabiedrības veselības jomā.

E-pasts: uldis.vegners@rsu.lv

Velga Vēvere (ORCID [0000-0001-9752-5353](https://orcid.org/0000-0001-9752-5353))

Dr. phil., Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūta vadošā pētniece, Ekonomikas un kultūras augstskolas profesore. Monogrāfijas “Sērens Kirkegors: būt un vēstīt” (2011) autore, kolektīvo monogrāfiju “Eksistence un komunikācija: Sērena Kirkegora filozofija” (2006, 2008), “Kirkegoriskie lasījumi” (2014) sastādītāja un zinātniskā redaktore, daudzu zinātnisko rakstu autore. Pētnieciskās intereses: fenomenoloģija, ekofenomenoloģija, eksistenціальisms, komunikācijas filozofija, ētika (tajā skaitā biznesa ētika), sociālā atbildība. Kā augstskolas profesore lasa lekcijas filozofijā, komunikācijas vadīšanā, biznesa ētikā, kritiskajā domāšanā.

E-pasts: velga.vevere@lu.lv

Saturs

Priekšvārds	15
Preface	20
<i>Elīna Graudiņa</i>	
CILVĒKA DABISKAIS STĀVOKLIS HOBSA, LOKA UN RUSO SKATĪJUMĀ	25
Ievads	25
Cilvēka dabiskais stāvoklis: Tomass Hobss un Džons Loks	26
Pret cilvēka dabisko stāvokli: Žans Žaks Ruso	41
Nobeigums	50
The Natural State of Human Beings According to Hobbes, Locke and Rousseau: Summary	52
Literatūra	53
<i>Velga Vēvere</i>	
SĒRENA KIRKEGORA ANTROPOLOĢIJA	55
Ievads	55
Eksistences jēdziens	60
Antropoloģiskā sintēze	66
Radikālais individuālisms	69
Nobeigums	71
Søren Kierkegaard's Anthropology: Summary	72
Literatūra	73
<i>Māra Grīnfelde, Uldis Vēgners</i>	
PERSONA, CILVĒKS UN SUBJEKTIVITĀTE FENOMENOLOĢISKĀ SKATĪJUMĀ	75
Ievads	75
Attieksme	77
Personālistiskā attieksme: Es kā persona	79
Naturālistiskā attieksme: Es kā cilvēku sugas pārstāvis	90
Fenomenoloģiskā attieksme: Es kā transcendentālā subjektivitāte	93
Nobeigums	96
Person, Human Being and Subjectivity in Phenomenology: Summary	97
Literatūra	97

Laura Bitiniece

CILVĒKS UN TEHNOLOĢISKĀ DOMĀŠANA: HEIDEGERA SKATĪJUMS	99
Ievads	99
Klātesamība jeb kas es esmu?	99
Klātesamības eksistenciāli	104
Kas ir tehnika?	107
Kā vēl var notikt patiesība?	111
Nobeigums	113
Human Beings and Technological Thinking: Heidegger's Perspective: Summary	114
Literatūra	115

Māra Rubene

CILVĒKS UN FRANČU FILOSOFISKĀ ANTROPOLOĢIJA STARP POLU RIKĒRU UN MIŠELU FUKO	117
Ievads	117
Definēt cilvēku? Filosofiskie labirinti	119
<i>Homo natura</i> . Cilvēks un viņa dubultnieki	124
Pols Rikērs un protoposthumānisms: cilvēciskā realitāte	131
Mišels Fuko un iespējas "padomāt citādi". Antropoloģijas jautājums	136
Nobeigums	145
The Human Being and French Philosophical Anthropology between Paul Ricoeur and Michel Foucault: Summary	146
Literatūra	146

Vija Sīle

MŪSDIENU CILVĒKS ĒRIHA FROMMA SKATĪJUMĀ: DESTRUKTIVITĀTE	151
Ievads	151
Cilvēka daba	153
Cilvēka daba un raksturs	156
Rakstura neproduktīvās un produktīvās orientācijas	160
Brīvība un bēgšana no tās	163
Atsvešināšanās un destruktivitāte	167
Piederēt vai būt?	171
Nobeigums	174
The Concept of Modern Human Beings in the View of Erich Fromm: Destructiveness: Summary	175
Literatūra	176

Mairita Satika

MŪSDIENU CILVĒKS ĒRIHA FROMMA SKATĪJUMĀ: MĪLESTĪBA	177
Ievads	177
Mīlestība un pseidomīlestība	178

Pseudomīlestības izpausmes	181
Dieva mīlestība	183
Ērihs Fromms un apzinātības prakse	184
Nobeigums	190
The Concept of Modern Human Beings in the View of Erich Fromm: Love: Summary	191
Literatūra	192
<i>Vents Sīlis</i>	
ARHETIPI UN MŪSDIENU CILVĒKS	193
Ievads	193
Junga antropoloģijas pamati: psihe uzbūve	194
Subjektīvās psihe struktūras – Ego, Ēna, Persona un Anima / Animuss ...	198
Objektīvās psihe struktūras – arhetipi	209
Arhetipu teorijas kritisks izvērtējums	213
Klasiskās arhetipu teorijas pārvērtējums	216
Nobeigums	218
The Modern Human Being and the Archetypes: Summary	219
Literatūra	220
<i>Pēteris Plakans</i>	
MŪSDIENU CILVĒKS KRISTĪGO VĒRTĪBU PRETSTATOS	223
Ievads	223
Reliģijas lomas mazināšanās (transformācija)	225
Mūsdienu kristīgo vērtību pretstats	228
Reliģiski konservatīvie uzskati	229
Reliģiski liberālie uzskati	233
Latvijas politiķu uzskatu piemērs	235
Nobeigums	242
Christian Values for the Modern Human: Summary	244
Literatūra	245
<i>Elīna Graudiņa</i>	
CILVĒKA DABISKAIS STĀVOKLIS MŪSDIENĀS	247
Ievads	247
Cilvēka dabiskais stāvoklis: Imanuels Kants	248
Mūsdienu pasaule: vērtības un cilvēks	261
Cilvēka “dabiskais stāvoklis – mainīgā daba” totalitārisma apstākļos	266
Humānisms kā nepabeigts projekts: Jirgens Hābermāss	268
Cilvēks postpatiesības laikmetā	275
Nobeigums	279
The Natural Condition of Human Today: Summary	281
Literatūra	282

Dina Bite

CILVĒKS SOCIOLOĢIJAS SKATĪJUMĀ	285
Ievads	285
Cilvēka definīcija socioloģijā	285
Kārtība <i>versus</i> rīcība: socioloģisko teoriju klasifikācija	289
Makroteorijas un cilvēka daba	291
Mikroteorijas un cilvēka daba	298
Nobeigums	302
The Human Being from a Sociological Perspective: Summary	303
Literatūra	304
PHILOSOPHICAL ANTHROPOLOGY III: Summary	305

Priekšvārds

Pirms desmit gadiem Rīgas Stradiņa universitātes Humanitāro zinātņu katedras docētājiem radās iecere veidot trīssējumu krājumu par filosofiskās antropoloģijas tēmām. Docētājiem un doktorantiem bija ne tikai pētnieciska interese par filosofisko antropoloģiju, bet arī praktiska vajadzība radīt tekstus latviešu valodā, lai tos varētu izmantot studiju procesā. Jau 1. sējuma priekšvārdā ir norādīts, ka šāda veida krājums ir pirmais latviešu valodā, kopš eksistē filosofiskā antropoloģija kā augstākās izglītības sastāvdaļa. Bet rakstīt mācību grāmatu nozīmētu ierobežot autoru individuālo redzējumu un rakstības stilu unificētas formas vārdā, kā arī padarītu vēl sarežģītāku multidisciplinārās pieejas īstenošanu. Ņemot vērā aplūkojamo tēmu sarežģītību un dažkārt diskutablu raksturu, autori un zinātniskais redaktors (vēlāk redaktori) izšķīrās tieši par rakstu krājuma veidošanu. Rakstu krājuma formāts ļauj paplašināt grāmatas lietotāju auditoriju no jomas profesionāļiem un studentiem līdz interesentiem, kuriem aplūkotās tēmas šķiet lasīšanas vērtas. Ilgstošais pētniecības process un tā trīssējumu rezultāts sniedz praktisku pienesumu filosofiskās antropoloģijas attīstībai Latvijā. Iesāktais darbs filosofiskās antropoloģijas tradīcijas veidošanā turpinās un, domājams, turpināsies, piesaistot arvien vairāk ieinteresētu pētnieku.

Pateicoties RSU Izdevniecības un poligrāfijas nodaļas atbalstam, 2015. gadā tika izdots 1. sējums Venta Sīļa zinātniskajā redakcijā. Tas aizsāka konceptuālo virzienu, saskaņā ar kuru filosofiskā antropoloģija “ieņem vidutāja lomu starp dabaszinātnēm un humanitārajām zinātnēm, cenšoties apkopot dažādu zinātņu nozaru atklājumus par cilvēku” (Sīlis, 2015, 14). Pirmajā sējumā tika aplūkotas tādas tēmas kā drosme, emocijas, apziņa, jaunrade, brīvība, identitāte, laime, mīlestība, nāve. Tā kā 1. sējums atrada savu lasītāju arī ārpus studiju procesa, Humanitāro zinātņu katedras docētāji intensīvi turpināja darbu, un jau 2018. gadā kā konceptuālais turpinājums tika izdots 2. sējums Venta Sīļa un Ivara Neidera zinātniskajā redakcijā. Otrajā sējumā aplūkotās tēmas ir cilvēka ķermenis un miesa, seksualitāte, dzimums un dzimte, cilvēka uzlabošana, laiks, telpa, valoda, spēle, dzīves māksla, ārprāts.

Filosofiskās antropoloģijas 3. sējuma sagatavošana prasīja vairāk laika, un tagad tas tiek nodots lasītāju vērtējumam Venta Sīļa un Vijas Sīles zinātniskajā redakcijā. Arī šajā noslēdzošajā sējumā ir saglabāta vienota multidisciplināra

pieeja, kas izmanto filosofiskas metodes, lai interpretētu empīriskos datus, procesus un stāvokļus un izdarītu vispārinājumus par konkrētiem ar cilvēka eksistenci un viņa dabu saistītiem jautājumiem. Atbilstīgi katras tēmas specifikai tiek izskatītas vairākas teorētiskās nostādnes, sniedzot to kritisku izvērtējumu.

Visos trīs sējumos atkarībā no rakstu tematikas ir izmantotas vairākas pētniecības metodes: jēdzienu analīze, hermeneitika, fenomenoloģiskā analīze, primāro un/vai sekundāro tekstu analīze, interpretācija, tuvlasījums, filosofiskā refleksija u. c. Vienojošais elements ir ne tikai rakstu struktūra, bet arī ieskats pagātnes domātāju darbos, lai iezīmētu to saistību ar mūsdienām un aktualitāti atsevišķu jautājumu interpretācijā. Visticšāk šī pieeja ir īstenota trešajā sējumā, aptverot laika periodu no apgaismības līdz mūsdienām. Tāpat kā pirmos divus sējumus, arī trešo ir veidojuši Humanitāro zinātņu katedras docētāji un doktoranti, pievienojot viņu devumam Velgas Vēveres skatījumu uz S. Kirkegora antropoloģiju un M. Rubenes ieskatu mūsdienu franču antropoloģijā no P. Rikēra līdz M. Fuko.

Šis trešais sējums ir identisks iepriekšējiem savā strukturālajā veidolā, taču konceptuāli atšķirīgs, mēģinot atbildēt uz filosofiskās antropoloģijas pamatjautājumu – kas ir cilvēks? Jautājums, uz kuru atbildēt ir sarežģīti vispār, vēl grūtāk – viena sējuma ietvaros, bet autori to uzdrošinās darīt, jo pārāk liela ir vēlēšanās tādu atbildi rast vai vismaz pietuvoties tai. Kognitīvi aizraujošs ir arī atbildes meklēšanas process, pat ja nav cerību gūt pozitīvu rezultātu. Meklējot atbildi uz šo jautājumu, autori ņem vērā ne tikai multidisciplināro pieeju, bet arī būtiskākos domātājus un virzienus, kā arī antropoloģiskā skatījuma specifiku Rietumu kultūras kontekstā no apgaismības līdz mūsdienām.

Elīna Graudiņa rakstā “Cilvēka dabiskais stāvoklis T. Hobsa, Dž. Loka un Ž. Ž. Ruso skatījumā” aplūko apgaismības laika domātāju redzējumu un uzskatus par indivīda un sabiedrības stāvokli attiecībā pret valsti, sabiedrību, citam pret citu.

Velga Vēvere rakstā “Sērena Kirkegora antropoloģija” vispirms pievēršas Kirkegora uzskatiem par komunikāciju, kas ir cilvēka eksistences būtiskākā sastāvdaļa. Ko nozīmē būt cilvēkam? Ko nozīmē būt cilvēkam noteiktā eksistenciālā situācijā? Vai iespējama autentiska patība? Vai eksistējošais indivīds var apzināties savu autentiskumu? Viens no Kirkegora antropoloģijas pamatpostulātiem ir tas, ka cilvēka patība ir dažādu elementu sintēze: aktualitātes, brīvības un iespējamības.

Māra Grīnfelde un Uldis Vēgners rakstā “Persona, cilvēks un subjektivitāte fenomenoloģiskā skatījumā” skata cilvēku caur Edmunda Huserla fenomenoloģijas prizmu. Saskaņā ar Huserla fenomenoloģiju autori detalizētāk apraksta trīs raksturīgākos attieksmes veidus: personālistisko, naturālistisko un fenomenoloģisko.

M. Grīnfelde un U. Vēgners secina, ka transcendentālā subjektivitāte ir jēgpilna. Pateicoties tai, viss, ko mēs pieredzam, mums kaut ko nozīmē. Ja es personālistiskajā un naturālistiskajā attieksmē varu nomirt un tādēļ esmu mirstīgs, tad transcendentālais es nemirst, jo nav dzīva būtne, bet gan drīzāk dzīvo būtņu pieredzes nosacījums. Transcendentālais es var tikai sākties un beigties.

Laura Bitiniece rakstā “Cilvēku un tehnoloģiskā domāšana: Heidegera skatījums” pievēršas divām tēmām – esamībai un sevis iztaujāšanai. Autore analizē to, ko Heidegers sauc par eksistenciāliem, piemēram, fakticitāti, autentiskumu un esamību–uz–nāvi. L. Bitiniece pievēršas pretstatam starp brīvību un kontroli jeb tam, ko Heidegers sauc par tehniku. Tehnikas jēdziens ir saistīts ar cilvēka vajadzību izmantot un pakļaut dabu, vienlaikus pakļaujot arī savu brīvību. Raksta noslēgumā iezīmētas Heidegera piedāvātās idejas tam, kā pārvarēt tehnisko domāšanu.

Māra Rubene savā rakstā “Cilvēks un franču filosofiskā antropoloģija starp Polu Rikēru un Mišelu Fuko” vispirms izdala 20. gadsimta 20.–30. gadu periodu, kad filosofiskās antropoloģijas jēdziens iegūst modernas aprises, izvirzoties filosofisko diskusiju krustpunktā, skaidrojot cilvēka dzīvi, cilvēka pasauli, cilvēka būtību. Divdesmitā gadsimta 60.–70. gados īpaši karstas diskusijas par cilvēku norisinās, meklējot atbildi uz jautājumiem, kuri joprojām ir klātesoši pēc Otrā pasaules kara. Kas notika? Kāpēc tas notika? Kā tas varēja notikt? Trešais periods franču filosofiskās antropoloģijas attīstīšanā ir datējams ar 21. gadsimta pirmajām desmitgadēm, kas, pēc pētnieku teiktā, esot raksturojams ar “drosmes atgūšanu”, kad “pēc cilvēka nāves, viņa izzušanas vai gala” atkal norisinoties pievēršanās “antropoloģijas kategorijai”. Filosofiskās antropoloģijas uzmanības centrā ir jautājums par cilvēku un cilvēkzinātņu, sociālo un dabaszinātņu iespējām, kas nozīmē atbildēt arī par šo zinātņu pamatojumu un savstarpējām attiecībām. Filosofijai ir jāatgriežas pie seno grieķu filosofiskā jautājuma par to, kas ir laba dzīve, un jābalsta tie spēki, kuri nodrošina mūsu spēju un spēkus pretoties tās pielīdzināšanai lietai, pārvēršanai mehānismā. Šajā aspektā ir jāskata Fuko atziņas par dzīves mākslu un eksistences estētiku, uzsver M. Rubene.

Vija Sīle rakstā “Mūsdienu cilvēks Ēriha Fromma skatījumā: destruktivitāte” aplūko tikai vienu cilvēka dualitātes pusi. Savukārt otro pusi – mīlestību – Mairita Satika aplūko nākamajā šī krājuma rakstā. Ērihs Fromms, pētot cilvēku no individuālā, psiholoģiskā un sociālā aspekta, faktiski pēta cilvēka dabas dualitāti, atklājot tās pretrunīguma daudzveidīgās izpausmes. Tieši no cilvēka dabas dualitātes izriet Fromma skatījums uz cilvēku kā būtņi, kurai jāveido pašai sevi – jāattīsta savas iedzīmtās dotības (savs potenciāls) sabiedrības doto iespēju robežās. Bet tikai no indivīda paša ir atkarīgs tas, cik lielā mērā šīs iespējas tiek izmantotas. Ja indivīds nespēj sevis paša dēļ vai nevar noteiktu apstākļu (atsvešināšanās) dēļ pilnīgi pašrealizēties, viņš kļūst destruktīvs.

Mairita Satika rakstā “Mūsdienu cilvēks Ēriha Fromma skatījumā: mīlestība” pievēršas mīlestības tēmai. Viņa aplūko Ēriha Fromma skatījumu uz cilvēka dabas dualitāti, pievēršot uzmanību autora piedāvātajiem risinājumiem, kuri būtu noderīgi arī mūsdienu cilvēkam, – kā atpazīt, attīstīt un piedzīvot produktīvas rakstura orientācijas, kā pārvarēt atšķirtību un sasniegt vienotību. Rakstā tiek pētītas mīlestības formas un pseidomīlestības izpausmes, kā arī raksturota Fromma mīlestības mākslas prakse, salīdzinot ar apzinātības praksēm.

Vents Sīlis rakstā “Arhetipi un mūsdienu cilvēks” aplūko cilvēka dabas jautājumu saistībā ar arhetipa jēdzienu, kas K. G. Junga analītiskajā psiholoģijā ieņem vienu no centrālajām vietām. Junga atbilde uz jautājumu “Kas ir cilvēks?” ietver skaidrojumu par intrapsihisko struktūru, cilvēku savstarpējām attiecībām privātā un sociālā līmenī, kā arī cilvēka paštapšanas ceļu – individuācijas procesu. Junga antropoloģija balstās uz fundamentāla nošķiruma starp diviem galvenajiem psihiķes līmeņiem: apziņu un bezapziņu, kas katra sadalās vēl divos līmeņos – personiskajā un kolektīvajā. Psihiķes dzīve norisinās saskaņā ar līdzsvara principu – bezapziņa kompensē apziņas vienpusību, uzsverot tos psihiķes veseluma aspektus, kurus apziņa ir atstājusi novārtā – šis mehānisms darbojas līdzīgi homeostāzei.

Neskaitāmi mūsdienu antropologu pētījumi liecina, ka pat visvienkāršākajās cilvēka pamatīpašībās un uzvedībā (piemēram, bērnu audzināšanā) starp dažādām kultūrām pastāv ne tikai līdzības, bet arī radikālas atšķirības, tāpēc šeit nav iespējams runāt tikai par universālām iezīmēm. Šis arguments noteikti ir jāņem vērā, uzsver V. Sīlis, modernizējot Junga teoriju.

Pēteris Plakans ir pievērsies tēmai “Mūsdienu cilvēks kristīgo vērtību pretstatos”. Autors to veic no relatīvi jauna skatpunkta – kristietības antropoloģijas –, ņemot vērā, ka mūsdienu globalizētajā pasaulē ir mainījusies reliģijas loma. Reliģiski konservatīvie kristieši vēlas reformēties, lai atbilstu Bībeles standartiem un atbrīvotos no modernās sabiedrības grēcīgajiem netikumiem, bet reliģiski liberālie vēlas atzīt sociālo realitāti un padarīt kristietību pieejamu visiem. Sekularizācija ne vien samazina sabiedrības atbalstu kristietībai, bet paralēli padara to pieņemamāku, jo tā vairs nav tik radikāla. Svarīgs kristietības antropoloģijas pētāmās objekts ir shizmas, kuras visbiežāk notiek mainīgajā protestantu saimē.

P. Plakans raksta nobeigumā nonāk pie secinājuma, ka svarīgāks par individuālo reliģiozitāti ir sabiedrības garīgums, kas pieprasa kopīgi risināt sociālās problēmas.

Elīna Graudiņa šī sējuma pirmajā rakstā aplūko cilvēka dabisko stāvokli triju apgaismības domātāju – Hobsa, Loka un Ruso – skatījumā. Likumsakarīgi, ka turpmākajā tēmas izpētē autore ir nonākusi līdz atziņām, kuras apkopotas jaunā tekstā ar nosaukumu “Cilvēka dabiskais stāvoklis mūsdienās”. Apgaismības ideju sasaiste ar mūsdienām aizsākas ar I. Kanta antropoloģiju. Tālākajā izklāstā

E. Graudiņa pievēršas vērtību tēmai, tās korelācijai ar brīvības jēdzienu, izglītību, demokrātijas un pilsoniskās sabiedrības attīstību. Šajā kontekstā būtisks ir Hannas Ārentes totalitārisma analīzes aplūkojums, no kura izriet secinājums, ka totalitārajos režīmos cilvēka tiesības uz dzīvību tiek nonivelētas līdz zemākajam punktam. Noteicošā ir pūļa domāšana – cilvēku masas sasniegušas tādu stadiju, kad tās vienlaicīgi var ticēt visam un nekam, domāt, ka viss ir iespējams un nekas nav paties.

E. Graudiņa aplūko arī J. Hābermāsa komunikatīvās racionalitātes teoriju tagadnes aktuālo problēmu gaismā. Proti, pieaugot informācijas daudzumam, pieaug arī dezinformācijas apjoms, kas ietekmē individu un demokrātijai tik nozīmīgo pilsonisko sabiedrību. Autore citē Timotiju Snaideru, kurš apgalvo, ka indivīds sāk pakļauties tirānijai tajā brīdī, kad neievēro atšķirību starp to, ko grib dzirdēt, un to, kā ir patiesībā.

Dina Bite pievēršas socioloģiskajam aspektam skatījumā uz cilvēku, un viņas raksta nosaukums ir “Cilvēks socioloģijas skatījumā”. Autore sniedz ieskatu svarīgākajās socioloģiskajās paradigmās, uzsverot to saistību ar cilvēka dabas interpretāciju. Temata izklāstā izmantots klasiskais socioloģisko teoriju iedalījums makrolīmenī un mikrolīmenī hronoloģiskā secībā, lai izgaismotu to atšķirīgo skatījumu uz cilvēka dabu. D. Bite vispirms aplūko cilvēka definīciju socioloģijā, ņemot vērā, ka socioloģija galvenokārt koncentrējas uz cilvēka un apkārtējās sabiedrības mijiedarbību, kas paredz nebeidzamu diskusiju par jautājumu “kurš bija pirmais – sabiedrība vai cilvēks?”. Cilvēks sociālo teoriju izpratnē ir sarežģīts, dažādu iekšējo impulsu un ārējo vides faktoru ietekmēts rezultāts jeb produkts. Socioloģisko teoriju skatījumā cilvēka daba tiek raksturota ne tikai kā dualitāte, bet kā daudzveidīgu faktoru mijiedarbības rezultāts. Autore uzsver, ka mūsdienu socioloģijas izaicinājums un vienlaikus iespēja ir veidot integrētu un starpdisciplināru skatījumu uz dažādiem cilvēka dabas aspektiem, ņemot vērā sociālās dzīves dažādību un mainību.

Vents Sīlis, Vija Sīle

Preface

Ten years ago, the teaching staff of the Department of Humanities at Rīga Stradiņš University came up with the idea to compile a three-volume collection on various topics of philosophical anthropology. Professors and PhD students had not only a research interest in philosophical anthropology but also a practical need to produce texts in Latvian that could be used in the study process. The preface to Volume 1 already points out that it is the first collection of this kind in Latvian higher education since the existence of philosophical anthropology. Nevertheless, to write a textbook would be to limit the individual vision and writing style of each author in the name of a unified form and would make the multidisciplinary approach even more difficult to be implemented. Given the complexity and sometimes controversial nature of the topics covered, the authors and the scientific editor (later editors) decided on a collection of articles. Simultaneously, the format of the collection of articles allows scope of target readers to expand from professionals and students to those who find the topics covered a valuable read. The long-term research process and the three volumes result in a practical contribution to the development of philosophical anthropology in Latvia. The work that has begun to build a tradition of philosophical anthropology continues and is likely to continue, attracting an increasing number of interested researchers.

In 2015, owing to the support of the RSU Publishing House, Volume 1 was published (under the scientific editorship of Vents Sīlis). This launched the conceptual direction according to which philosophical anthropology “plays a mediating role between the natural sciences and humanities, seeking to bring together the findings of different disciplines about human beings” (Sīlis, 2015, 14). The first volume dealt with such topics as courage, emotions, consciousness, creativity, freedom, identity, happiness, love, death. Since the first volume found its readers outside the study process, lecturers of the Department of Humanities continued their work intensively and already in 2018 Volume 2 was published as a conceptual continuation, edited by Vents Sīlis and Ivars Neiders. The content of the second volume consists of the following topics: human body and flesh, sexuality, sex and gender, human enhancement, time, space, language, entertainment, the art of life, madness.

Volume 3 of Philosophical Anthropology took longer to prepare, but is now being brought to the readers' attention under the scientific editorship of Vents Silis and Vija Silē. The third and the final volume also maintains a unified multidisciplinary approach that uses philosophical methods to interpret empirical data, processes and states of affairs, and to make generalisations about specific issues related to human existence and human nature. Several theoretical approaches are examined and critically evaluated according to the specificities of each topic.

All three volumes use a variety of research methods, depending on the topic of the articles: conceptual analysis, hermeneutics, phenomenological analysis, analysis of primary and/or secondary texts, interpretation, close reading, philosophical reflection, etc. The unifying element is not only the structure of the articles but also the insight into the works of past thinkers in order to highlight their relevance to the present and the importance of their interpretation of certain issues. This approach is most explicit in Volume 3, covering the period from the Enlightenment to the present. Like the first two volumes, it has been written by professors and PhD students in the Department of Humanities, with the addition of Velga Vēvere's perspective on the anthropology of S. Kierkegaard and Māra Rubene's insights into contemporary French anthropology from P. Ricoeur and M. Foucault.

Volume 3 is identical to the previous volumes in its structural form, but conceptually different in its attempt to answer the fundamental question of philosophical anthropology: what is human? A question that is difficult to answer in general, and even more difficult to answer in a single volume; however, the authors dare to do so because the desire to find such an answer, or at least to come close to it, is too great. The process of seeking the answer is also cognitively exciting, even if there is no hope of a positive result. In seeking to answer this question, the authors take into account not only the multidisciplinary approach but also the major thinkers and movements, as well as specificity of the anthropological perspective in the context of Western culture from the Enlightenment to the present day.

Elīna Graudiņa in her article "The Natural State of Human Beings According to Hobbes, Locke and Rousseau" examines the views and visions of Enlightenment thinkers on the position of the individual and society in relation to the state, society and each other.

In her article "Søren Kierkegaard's Anthropology", **Velga Vēvere** first focuses on Kierkegaard's views on communication, which is the most essential part of human existence. What does it mean to be human? What does it mean to be human in a particular existential situation? Is authentic identity possible? Can the existing individual be aware of his authenticity? One of the basic postulates of Kierkegaard's anthropology is that human authenticity is a synthesis of different elements: actuality, freedom and possibility.

In their article “Person, Human Being and Subjectivity in Phenomenology”, **Māra Grīnfelde** and **Uldis Vēgners** look at a human being through the prism of Edmund Husserl’s phenomenology. The authors describe in greater depth the three most characteristic attitudes according to Husserl’s phenomenology: personalistic, naturalistic and phenomenological.

Māra Grīnfelde and Uldis Vēgners conclude that transcendental subjectivity is meaningful. Because of it, everything we experience means something to us. Whereas the I in the personalistic and naturalistic attitude can die and is therefore mortal, the transcendental self does not die because it is not a living being but rather a condition of experience of living beings. The transcendental self can only begin and end.

Laura Bitiniece explores “Human Beings and Technological Thinking: Heidegger’s Perspective”. In the course of this article, she focuses on two themes: existence and interrogation of the self, looking at the way humans are (analysing what Heidegger calls existentials, i.e., authenticity, inauthenticity and being-toward-death), and the opposition between freedom and control, or what Heidegger calls technique. The notion of technique is linked to the human need to exploit and subjugate nature, while at the same time subjugating one’s own freedom. The article concludes with Heidegger’s ideas for overcoming technical thinking.

In her article “The Human Being and French Philosophical Anthropology between Paul Ricoeur and Michel Foucault”, **Māra Rubene** focuses not only on the ideas of the best known philosophers but also provides a broader insight into the tradition of philosophical anthropology in the 20th century. The author first identifies the period of the 1920s–1930s, when the concept of philosophical anthropology took on a modern shape, coming to the fore at the intersection of philosophical debates, explaining human life, the human world, human nature. Why did it happen? How could it have happened? – These are questions that are so important after the Second World War. The third period in the development of French philosophical anthropology dates back to the first decades of the 21st century, which, according to scholars, is characterised by a “recovery of courage”, when “after the death of man, his disappearance or his end”, the “category of anthropology” is once again addressed. Philosophical anthropology focuses on the question of the possibilities of man and the human, social and natural sciences, which also means answering the question of the foundations and interrelationships of these sciences. Philosophy must return to the ancient Greek philosophical question of what is a good life and to the forces that ensure our ability and power to resist it being assimilated to a thing, transformed into a mechanism. Foucault’s insights on the art of life and the aesthetics of existence must be seen in this light, says Rubene.

Vija Sīle discusses “The Concept of Modern Human Beings in the View of Erich Fromm: Destructiveness”, thus reflecting only one side of human duality (Mairita Satika looks at the other side, love, in the follow-up article in this collection). By

studying a man from the individual, psychological and social perspectives, Erich Fromm in fact explores the duality of human nature, revealing the manifold manifestations of its contradictory nature. It is from the duality of human nature that Fromm derives his view of man as a being who has to shape himself – to develop his innate gifts (his potential) within the limits of what society can provide. Nevertheless, it is up to an individual to determine to what extent these possibilities are used. If the individual is unable to fulfil themselves completely, or cannot do so because of certain circumstances (alienation), he becomes destructive.

Mairita Satika addresses the topic of love in her article “The Concept of Modern Human Beings in the View of Erich Fromm: Love”. She looks at Erich Fromm’s view of the duality of human nature, focusing on solutions that the author proposes, which would also be useful for the modern man: how to recognise, develop and experience productive character orientations, how to overcome difference and achieve unity. The article describes forms of love and pseudo-love, and describes Fromm’s practice of the art of love in comparison with mindfulness practices.

In his article “The Modern Human Being and the Archetypes”, **Vents Silis** discusses the question of human nature in relation to the concept of the archetype, which occupies a central place in the analytical psychology of Carl Gustav Jung. Jung’s answer to the question “What is man?” includes an explanation of the intrapsychic structure, the relationships between people at the private and social levels, and the path of personal self-development – the process of individuation. Jung’s anthropology is based on a fundamental distinction between two main levels of psyche: the conscious and the unconscious, each of which is subdivided into two further levels: the personal and the collective. The life of the psyche is one of balance: the unconscious compensates for the one-sidedness of the conscious by emphasising those aspects of the whole that the conscious has neglected – a mechanism similar to homeostasis.

Countless studies by modern anthropologists show that even the most basic human characteristics and behaviours (such as child-rearing) not only share similarities but also are radically different between cultures, so that it is not possible to speak only of universal traits. This argument must certainly be considered, emphasises Vents Silis when modernising Jung’s theory.

Pēteris Plakans has undertaken the theme of “Christian Values for the Modern Human”. The author does this from a relatively new perspective – anthropology of Christianity, given that the role of religion has changed in today’s globalised world. Religiously conservative Christians want to reform to meet biblical standards and rid themselves of sinful vices of modern society, while religious liberals want to acknowledge social realities and make Christianity accessible to all. Secularisation not only reduces public support for Christianity, but in parallel makes it more acceptable because it is no longer so radical. One of the important objects of study in the anthropology of Christianity is the schisms that are most

frequent in the changing Protestant family. Pēteris Plakans concludes that spirituality of society is more important than individual religiosity, with the former demanding that social problems be solved together.

In the first article of this volume, **Elīna Graudiņa** examines the “natural state” of human in the works of three Enlightenment thinkers: Hobbes, Locke and Rousseau. Naturally, further research on the topic has led to the insights summarised in a new text entitled “The Natural Condition of Human Today”. The link between Enlightenment ideas and modernity begins with Kant’s anthropology. In the following section, Graudiņa focuses on the theme of values and their correlation with the concept of freedom, education, the development of democracy and civil society. In this context, Hannah Arendt’s analysis of totalitarianism is relevant, which leads to the conclusion that in totalitarian regimes the human right to life is reduced to its lowest point. Mass thinking is the key: the masses of people have reached a stage where they can believe in everything and nothing at the same time, think that everything is possible and nothing is true.

Elīna Graudiņa also examines Habermas’s theory of communicative rationality in the light of current problems. Namely, as the amount of information increases, so does the amount of misinformation, which affects individuals and civil society, which is so important for democracy. The author quotes Timothy Snyder, who argues that an individual begins to succumb to tyranny the moment he fails to notice the difference between what he wants to hear and what is actually the case.

Dina Bite focuses on the sociological aspect of looking at a human being. Accordingly, her article is entitled “The Human Being from a Sociological Perspective”. The author gives an insight into the most important sociological paradigms, emphasising their relation to the interpretation of human nature. The presentation of the topic uses the classical division of sociological theories into macro and micro levels in chronological order, with the aim of highlighting their different perspectives on human nature. Dina Bite first discusses the definition of man in sociology, considering that the main focus of sociology is the interaction between man and the surrounding society, which implies an endless debate on the question “who came first – society or man?” Man, in the sense of social theories, is a complex product of various internal impulses and external environmental factors. Sociological theories describe human nature not only as a duality but as the result of the interaction of multiple factors. The author stresses that the challenge and opportunity of contemporary sociology is to develop an integrated and interdisciplinary view of the various aspects of human nature, considering diversity and variability of social life.